

ΣΗ Δ Η Μ Ι Χ Υ Α

ΑΡΧΙΜΗΔΗΣ

ΜΗΝΙΑΙΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ

ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΟΛΥΤΕΧΝΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ

ΕΤΟΣ ΚΑ' ΑΘΗΝΑΙ, ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1920 ΑΡΙΘ. 12

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Το σχέδιον της πόλεως Ἀθηνῶν ὑπὸ **Ἡλία Α. Ἀγγελοπούλου**. (Συνεχ. ἐκ τοῦ προηγουμένου). Πίναξ περιεχομένων.

ΔΙΑΛΕΞΙΣ

ΓΕΝΟΜΕΝΗ ΕΝ ΤῆΙ Αἴθρῳσῃ, τῆς Λεσχῆς ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ

τῆ 1η Ἀπριλίου 1920

τῆς **Κ. ἩΛΙΑ Α. ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΥ** Μηχανικοῦ

ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΧΕΔΙΟΥ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ ΑΘΗΝΩΝ

Πλὴν ὅμως τῆς ἐπεκτάσεως ταύτης τοῦ σχεδίου παρουσιάζεται καὶ ἡ ἄλλη ἐπιθυμητὴ λύσις ἐπιπροσθέτως τῆς ἐπεκτάσεως. Οἱ ἐξοχικοὶ δηλαδὴ συνοικισμοί, οἱ ὑπάρχοντες σήμερον καὶ οἱ ὅποιοι δὲν ἀπαιτοῦσιν ἄλλο τι πρὸς ἀνάπτυξιν καὶ βελτίωσιν αὐτῶν, εἰμὴ εὖωον καὶ καλὴν συγκοινωνίαν.

Περίξ τῶν Ἀθηνῶν ὑπάρχουσιν ἤδη συνοικισμοὶ εὐχαρίστον διαμονῆς, τὸ Παλαιὸν καὶ Νέον Φάληρον, Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Ρέντης, Δαφνίον, Κολοκυνθοῦ, Πατήσια, Πύργος, Λιάσια, Κηφισιά, Ἀμαρουσίον, Ἡράκλειον, Χαλάνδριον, Ἀμπελόκηποι. Οἱ συνοικισμοὶ οὗτοι παρέχοντες ὑγιεινὴν ἀπὸ πάσης ἀπόψεως διαμονήν, ἐνούμενοι μετὰ τῆς πόλεως δι' ἀπευθείας συγκοινωνίας τροχιοδρομικῆς θὰ ἠδύναντο νὰ περιλάβωσι μέγα μέρος τοῦ πληθυσμοῦ τῶν Ἀθηνῶν. Ἐὰν δὲ παρενεβάλοντο, μεταξὺ αὐτῶν τῶν συνοικισμῶν καὶ τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν, διασώδεις ἐκτάσεις, θὰ μετεσχηματίζετο οὕτω ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν εἰς

μία τῶν ὑγιεινοτέρων καὶ ὀρειοτέρων μεγαλουπόλεων τῆς Εὐρώπης.

Ὅποιαν ἀσχετὴν ἐπιρροὴν ἢ τυκτικὴν συγκοινωνία πάντες γνωρίζομεν. Ἔχομεν δὲ ἐνταῦθα πλῆρη τὴν ἀπόδειξιν ἐν τῷ συνοικισμῷ τοῦ παλαιοῦ καὶ Νέου Φαλήρου, ἐνθα καταληκτικὴ εἶνε ἡ αὔξησης τῶν ἀνεγειρομένων οἰκῶν κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαετίαν, ὀφειλομένη εἰς τὴν ἐξασφάλισιν ταχείας καὶ τακτικῆς συγκοινωνίας. Ἐνῶ ἐξ ἄλλου ἡ οἰκτρα συγκοινωνία μεταξὺ Ἀθηνῶν Κηφισιάς καὶ Ἀμαρουσίου, τῶν ἐξαρέτων θερινῶν καὶ χειμερινῶν διαμονῶν ἐν τῷ λεκανοπεδίῳ τῆς Ἀττικῆς, κατέπνιξε πᾶσαν πρόοδον καὶ βελτίωσιν τῶν Προαστείων τούτων.

2ον) Τὰ κυριώτερα ἐξωραϊστικὰ ἔργα.

Ὁ ἐξωραϊσμός τῆς πόλεως ἡμῶν πρέπει μεταξὺ τῶν πρώτων ν' ἀποβλέπη Α) εἰς τὴν κατάργησιν τοῦ ὑπάρχοντος σχεδίου τῆς πόλεως ἐπὶ τῶν ὑπὸ τῶν ἀρχαιολόγων ἐνδεικνυομένων ὡς ἀρχαιολογικῶν τόπων, Β) εἰς τὴν ἐπίδειξιν τῶν ἀρχαίων μνημείων καὶ ἰδίᾳ τῶν ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως Ναῶν, καὶ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν ἐξωραϊστικῶν ἔργων ἐντὸς τῆς πόλεως.

Ἀρχαιολογικοὶ τόποι.

Ὁ σεβασμὸς τῶν ἀρχαιολογικῶν τόπων πρέπει νὰ ἦνε σοβαρὸν ἡμῶν μέλημα. Τοῦτο δὲν εἶνε μόνον ἱερὰ ὑποχρέωσις, ἀλλὰ στοιχειώδης ὀρθοφροσύνη δι' ἡμᾶς τοὺς δυναμένους ἐκ τοῦ σεβασμοῦ τούτου πολλὰς νὰ πορισθῶμεν τὰς ὀφέλειας ἠθικὰς καὶ ὕλικὰς. Ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου πρέπει νὰ συμφωνήσωμεν πάντες μετὰ τῶν ἀρχαιολόγων καὶ ἐπιστόμων τὰς προσαθείας αὐτῶν.

Διότι αἱ διασθεθεῖσαι ἀρχαιοῦτες εἶνε σχεδὸν ἀποκλειστικῶς ἔργον αὐτῶν. Διότι ἡ Ἀρχαιο-

λογική ἡμῶν Ἐταιρεία περιλαμβάνουσα ἀπὸ λευκετριδίδων πολλῶν συνεχῶς μεταξὺ τῶν μεδῶν αὐτῆς διακεκριμένους ἐπὶ μορφῶσι καὶ φιλοπατρία ἄνδρας ἐμόχθησεν, ἐπιτυχῶς ἐν πολλοῖς, ὅπως διασώσῃ, ὅτι σήμερον προκαλεῖ τὸν θαυμασμόν. Δυστυχῶς δὲ παρ' ὅλας αὐτῆς τὰς δικαίας διαμαρτυρίας καὶ παρὰ τὰς ὑποδείξεις καὶ συμβουλὰς τῶν ξένων ἀρχαιολόγων, ἐπεξετάθη πρὸ ὀλίγων μόλις ἐτῶν τὸ οἰκοδομικὸν σχέδιον τῆς πόλεως πρὸς δυσμὰς καὶ νότον μέχρι τῶν ἀρχαιολογικῶν τόπων, εἰς τὸ Θησεῖον, τὴν Ἀκρόπολιν, τὴν Πνύκα καὶ τὸν λόφον τοῦ Φιλοπάπου· ἐπεγράφη δὲ καὶ ἡ ἀνέγερσις μεγάλων οἰκοδομῶν ἐντὸς τῶν πρὸς βορρᾶν παρὰ τὴν Ἀκρόπολιν χώρων. Κατέστη οὕτω δυσχερεστέρα ἢ πραγματοποιήσις τῆς ποθητῆς λύσεως. Ἄλλὰ εἶνε ἔτι καιρὸς σήμερον νὰ ὑπερηγήσωμεν πᾶσαν δυσχέριαν ὅτε εὐτυχῆ διὰ τὸν Ἑλληνισμόν γεγονότα θὰ ἐπαναφέρωσι μίαν ἡμέραν, ὡς πάντες ἐλπίζομεν καὶ εὐχόμεθα, τὴν πόλιν ἡμῶν καὶ πάλιν εἰς τὴν παλαιάν αὐτῆς δόξαν.

Β.

Τὸ σγέδιον, τὸ ὁποῖον παρουσίασεν ὁ κ. Κουρουνιώτης ἐν τῇ τελευταίᾳ αὐτοῦ διαλέξει ἐν τῇ «Δέσχη τῶν Ἐπιστημόνων» περιλαμβάνει διὰ κυανοῦ χρώματος τὰ μέρη τῆς σημερινῆς πόλεως, τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ θεωρηθῶσιν ὡς περιέχοντα ἀρχαιότητος καὶ πρέπει ἐπομένως νὰ ληφθῶσιν ὑπ' ὄψιν ὡς τοιαῦτα κατὰ τὴν σὺνταξιν τοῦ σχεδίου τῆς πόλεως· δι' ἐρυθροῦ δὲ χρώματος τ' ἀπαλλοτριωθέντα ἤδη.

Κατὰ τοὺς δοθέντας δὲ ὑπὸ τοῦ κ. Κουρουνιώτη ἀριθμοὺς τῆς ἀρχαιολογικῆς ὑπηρεσίας, αἱ ἀπαλλοτριωτέαι οἰκίαι ἢ μᾶλλον οἰκίσκοι ἀνέρχονται εἰς 3000 ἢ δ' ἀπαιτηθῆσομένη δαπάνη ὑπελογίσθη κατὰ προσέγγισιν ὑπὸ τῆς Οἰκονομικῆς Ἐφορείας τῆς πόλεως εἰς 15 περίπου ἑκατομμύρια δραχμᾶς.

Τὸ ποσὸν τοῦτο, δι' ἐκείνους οἵτινες δύναται νὰ βλέπωσι μακρὰν, εἶνε ἐλάχιστον ἀπέναντι τῆς ὠφελείας ἣτις θὰ προκύψῃ ἐκ τῆς δαπάνης αὐτοῦ.

Ὁ ἐπὶ τῆς βορείου κλιτύος τῆς Ἀκροπόλεως συνοικισμός πρέπει νὰ ἐξαφανισθῆ ἐκεῖθεν. Ἀπὸ ἀπόψεως ὑγιεινῆς οἱ ἐκεῖ κατοικοῦντες εὐρίσκονται ὑπὸ τοὺς ἀνθυγιεινότερους ἄρους. Ὁ βράχος τῆς Ἀκροπόλεως παρεμποδίζει καὶ τὴν θεῶν καὶ τὴν εὐεργετικὴν αὐρὰν τῆς θαλάσσης, ἐνῶ ἔξ ἄλλου οἱ βόριοι σφοδροὶ ἀνεμοὶ τοῦ χειμῶνος προσβάλλουσι τὸν συνοικισμόν τοῦτον. Αἱ δὲ στεναὶ καὶ ἀνήλιοι ὁδοί, καὶ αἱ σεσαθραμέναι οἰκίαι ἐπαυξάνουσι τὸ ἀνθυγιεῖν τῶν ἐκεῖ διαβιούντων.

Ἄλλὰ καὶ ἀπὸ ἀπόψεως ἀρχαιολογικῆς πάν-

τες οἱ ἀρχαιολόγοι, ξένοι καὶ ἡμέτεροι, ἀπὸ τῆς συστάσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου ἐθεώρησαν ἀσέβειαν πρὸς τὸ παρελθὸν τῶν Ἀθηνῶν τὴν ἀδεία τῶν Ἑλληνικῶν Κυβερνήσεων ἀνοικοδόμησιν καὶ ἐπισκευὴν ἐπὶ τῶν ἀρχαιολογικῶν τούτων τόπων. Ἐπὶ τοῦ μέρους ἐκείνου δεόν νὰ γίνωσιν ἀνασκαφαί, αἵτινες ἀναμφιβόλως θὰ φέρωσιν εἰς φῶς εὐρήματα ἀξία λόγον. Ἄλλὰ καὶ ἂν τοῦτο δὲν συμβῆ ἢ μετατροπῇ τοῦ μέρους ἐκείνου εἰς ἄλλος μετὰ τῆς περιφερικῆς τῆς Ἀκροπόλεως ὁδοῦ καὶ ἡ ἀνέγερσις Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου ἵνα περιλάβῃ ὅσα ἐτοποθετήθησαν ἐν τῷ βεβήλωσι ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως ἐκτισμένῳ προσωρινῶς, θ' ἀποτελῆ ὄντως ἐξωραϊστικὸν ἔργον μεγάλης ἀξίας.

Ἀρχαῖα Μνημεῖα.

Οἱ ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως Ναοί.

Ὁ ἐξωραϊσμός τῆς πόλεως ἡμῶν πρέπει ἐπίσης μεταξὺ τῶν πρώτων ν' ἀποβλέπῃ εἰς τὴν ἐπίδειξιν τῶν ἀρχαίων μνημείων καὶ ἰδίᾳ τῶν ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως Ναῶν.

Ἐκεῖ ὑψηλὰ ἢ μεγαλοφυῖα ἐλευθέρων πολιτῶν ἐδημιούργησεν ἐκ τῆς ἀμόρφου ὕλης ὡς ἰδανικὰ σύμβολα τὰ ἔργα τῆς Ἀκροπόλεως. Διότι δὲν εἶνε ἡ ζῶσα ὠραιότης τοῦ λευκοῦ μαρμάρου ἣτις ἐδημιούργησε τὴν δόξαν τῶν Ἀθηνῶν, ἀλλ' ἡ μυστηριώδης ἀρετὴ τῶν ἀφθάρτων ἰδεῶν αἵτινες ἐπ' αὐτοῦ πτερυγίζουσι.

Ἐφ' ὅσον δὲ ὁ νεώτερος πολιτισμὸς ἐξευγενίζεται εἰς σκέψεις ἐπὶ τοσοῦτον αἱ νέαι γενεαὶ θὰ προσηλθῶσι τὸ βλέμμα αὐτῶν πρὸς τὸν ἱερὸν αὐτὸν βράχον, καὶ ἐπὶ τοσοῦτον θ' αὐξάνῃ ὁ ὀριθμὸς τῶν πιστῶν τῆς Παλλάδος Ἀθηναῶν, οἵτινες θὰ προσέρχωνται, ὅπως ἐορτάσωσιν ἐν τῷ Ναῷ τῆς θεᾶς τὸν θρίαμβον τῆς πάντοτε νικώσης Σοφίας!

Ἄλλ' ὅπως γίνῃ δρατὸς, κατὰ τὸ δυνατόν, ὁ θησαυρὸς οὗτος τῆς Ἀκροπόλεως ἐκ τῶν κάτω ἀπαιτεῖται ἢ κατεδάφισις τοῦ περιβάλλοντος τῆν Ἀκρόπολιν τείχους μέχρι τοῦ σημείου τοῦ ἀπαραιτήτου πρὸς συγκρατήσιν τῶν χωμάτων, ὡς ἦτο, φρονῶν ἀδιστακτικῶς, καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Περικλέους. Καὶ ἡ ἐποχὴ ὕψη εἶνε κυρίως ἡ ἐνδιαφέρουσα ἡμᾶς ὅσον ἀφορᾷ τὰ ἐν τῇ Ἀκροπόλει ἀπὸ ἀπόψεως ἐξωραϊσμοῦ. Οὕτω ἀπὸ πλείστον σημείων τῆς πόλεως θὰ εἶνε καταφανὴς ὁ Παρθενῶν, τὰ Προπύλαια καὶ τὰ ἄλλα μνημεῖα ἀποτελοῦντα περίοπτον ἀγλαΐσμα, ἀληθὲς χάσμα τῶν ὀφθαλμῶν «θαῦμα ἰδεσθαί», κατὰ τὸν Πανσανίαν.

Τὴν ἡρεμὸν δ' ἐκείνην καὶ εὐχάριστον συγκίνησιν, ἣν οἱ ἀρχαῖοι ὠνόμαζον *εκαταση-*

ματικὴν ἡδονὴν» καὶ ἦν αἰσθάνεται ὁ ἀφ' ὑψηλοῦ, ἀπὸ τοῦ μνημείου τοῦ Φιλοππάτου π. χ., θεώμενος τὸ ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως σύμπλεγμα, τῶν Ναῶν, θὰ αἰσθάνονται, κατὰ τὸ δυνατόν καὶ οἱ Ἀθηναῖοι εἴτε ἀπὸ τοῦ Ζαπείου εἴτε ἀπὸ νότου ἢ δυσμῶν εἴτε ἀπὸ οἰουδήποτε ἄλλου σημείου τῆς πόλεως θεώμενοι τὴν Ἀκρόπολιν.

Τὰς σκέψεις ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου ἔγραψα πρὸ ὀλίγων ἔτων. Ἐκ τῶν Ἑλλήνων δὲ ἀρχαιολόγων τινὲς ἐπεδοκίμασαν ταύτας, εἰς ὅμως μόνον, ἀλλ' ἄξιος πολλῆς ἐκτιμήσεως καὶ διὰ τὰς γνώσεις αὐτοῦ καὶ διὰ τὴν πρὸς τ' ἀρχαῖα ζῶπρᾶν ἀφοσίωσιν ἀντέλεξε, παρουσιάζων τὰ ἕξης κυρίως ἐπιχειρήματα:

1ον) Ὅτι δὲν εἶνε ἀληθὲς ὅτι οἱ ἀρχαῖοι καλλιτέχνηα διέταξαν τὰ κτίρια τῆς Ἀκροπόλεως πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ ἦνε ὁρατὰ ἀπὸ μακρὰν καὶ ἐκ τῶν κάτω.

2ον) Ὅτι ἐπὶ Περικλέους ἡ πόλις ἐξετείνεται πρὸς δυσμὰς καὶ πρὸς βορρᾶν καὶ πρὸς δυσμὰς μὲν καλύπεται ἡ θέα ἐκ τῶν Προπυλαίων, πρὸς βορρᾶν δὲ ὑπὸ τοῦ Ἐρεχθείου.

3ον) Ὅτι ἀμφότερα τὰ τεῖχη καὶ τὸ πρὸς βορρᾶν Θεμιστοκλείου λεγόμενον τεῖχος καὶ πρὸς νότον τὸ Κιμωνεῖον, ὑποστηρίζει ὁ κ. Κεραμόπουλος, δὲν ἐκτίσθησαν διὰ νὰ υποστηρίξωσι τὰ χῶματα, ἀλλὰ κυρίως πρὸς πολεμικοὺς σκοποὺς ὡς «φρουριακά», διότι ὁ πόλεμος κατὰ τῶν Περσῶν ἐμελλε νὰ ἐξακολουθήσῃ αἱ δὲ πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας σχέσεις ἦσαν ὑποπτοι καὶ ὅτι ἐπομένως κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Περικλέους τὰ τεῖχη ταῦτα τῆς Ἀκροπόλεως ἦσαν παναχόθεν πολὺ ὑψηλότερα ἢ τὴν σήμερον, παρεμποδίζοντα τελείως τὴν θέαν τῶν ἐπ' αὐτῆς Ναῶν.

Ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου, τὸ ὁποῖον εὐρίσκω λίαν σοβαρὸν διὰ τὸν σκοπὸν δι' ὃν ἐπιθυμῶ νὰ διυκρινισθῇ, παρακαλῶ νὰ μοι ἐπιτρέψητε νὰ σᾶς ἀπασχολήσω ἐπ' ὀλίγον:

Ἐπὶ τῶν ἀντιρρήσεων τοῦ κ. Κεραμοπούλου παρατηρῶ τὰ ἑξῆς:

1ον) Ὅτι οἱ ὑψηλοὶ κανόνες οἷς οἱ ἀρχαῖοι ἔθεντο ἐν ταῖς ἀναλογίαις τῶν ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως ἔργων καὶ ἐν ταῖς λεπτομερείαις αὐτῶν ἐσκοποῦν οὐ μόνον τὴν ἐκ τοῦ πλησίου ἀλλὰ καὶ τὴν ἀπὸ μακρὰν καὶ ἐκ τῶν κάτω εὐάρεστον ἐντύπωσιν τῶν θεωμένων, δὲν ἔπαρχει, φρονῶ, τίς ἐκ τῶν εἰδικῶν ἀρχιτεκτόνων ν' ἀμφισβητῇ τοῦτο.

Εἶνε ὡς νὰ ἤθελέ τις ἀμφισβητήσῃ ὅτι τὰ θαυμαστά καὶ ἐν ταῖς ἐλαχίσταις αὐτῶν λεπτομερείαις ἀνάγλυφα ἐπὶ τῆς μετώπης τοῦ Παρ-

θενῶνος, τὰ δυσδιάκριτα σχεδὸν διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ διὰ πάντα εὐρισκόμενον ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως, δὲν ἐφιλοτεχνήθησαν μετὰ τόσης χάριτος καὶ τελειότητος εἰμὴ πρὸς τὸν σκοπὸν καὶ μόνον νὰ τὰ θαυμάσῃ τις ἐκ τοῦ πολὺ πλησίον ἀνερχόμενος ἐπὶ ἰκριωμάτων.

Δὲν φαίνεται ἐπομένως ὀρθὸν νὰ παραδεχθῇ τις ὅτι τὰ ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως ἀπαράμιλλα ἔργα προσεπιάθησαν οἱ κατασκευάσαντες αὐτὰ νὰ τὰ καταστήσωσιν ἀόρατα ἀπὸ τῆς πόλεως ἀνυψοῦντες τεῖχη τὰ ὁποῖα οὐδένα ἠδύνατο νὰ ἔχῃσι λόγον ὀχυρωτικόν.

2ον. Ὑποστηρίζω ὅτι οὐδέποτε τὸ Κιμωνεῖον τεῖχος οὐδὲ τὸ Θεμιστοκλείου κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Περικλέους ὑπῆρξα φρουριακά.

Ὁ Θεμιστοκλῆς κατασκεύασεν ὄντως βεβιασμένως μέρος τοῦ βορείου τεύχους τῆς Ἀκροπόλεως ἐντειχίσας πλείστα ἀρχιτεκτονικὰ μέρη τοῦ παλαιότερου Παρθενῶνος καταστραφέντα ὑπὸ τοῦ Σέρξου καὶ τοῦ Μαρδονίου καὶ διὰ νὰ συγκρατήσῃ τὰ χῶματα καὶ διὰ νὰ χρησιμοποίησῃ τὰς καταστραφείσας καὶ ἀχρηστοὺς πλέον μαρμαρίνους στήλας. Ἄλλ' οὐδὲν μαρτυρεῖ ὅτι τὸ σεβαστὸν ὑπὸ τοῦ Περικλέους ἀρχαῖον Θεμιστοκλείου τεῖχος ἦτο ὑψηλότερον τοῦ σημερινοῦ κατὰ πέντε ὅλα μέτρα.

Ὁ Θεμιστοκλῆς κατεῖδε σαφῶς ὅτι δὲν ἐξασφαλίζεται ἡ πόλις διὰ τῆς ἀνεγέρσεως τεύχους πέριξ τῆς Ἀκροπόλεως καὶ διὰ τοῦτο ἔσπευσε νὰ κατασκευάσῃ ὀχυρώτατα τεῖχη χάριν τῆς ἀσφαλείας τῶν Ἀθηνῶν.

Γνωρίζομεν ὄντως κλιῶς ὅτι μετὰ τὴν καταστροφὴν ὑπὸ τῶν στρατευμάτων τοῦ Μαρδονίου (480 π. Χ.) τῆς πόλεως καὶ τῶν ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως Ἀθηνῶν, ὁ Θεμιστοκλῆς πρῶτος περιέβαλε διὰ τεύχους τὸν Πειραιᾶ μετὰ τῶν λιμένων καὶ δι' ἑτέρου τεύχους δλόκληρον τὸ Ἄστυ, ἐνὸς τοῦ ὁποῖου περιελαμβάνετο καὶ ἡ Ἀκρόπολις, συμπράττοντος εἰς ταῦτα κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην καὶ τοῦ Ἀριστείδου, καίτερον διαφερομένου.

Ἐπίσης γνωρίζομεν ὅτι τὴν ἔνωσιν τῶν δύο τούτων ὀχυρωτικῶν τευχῶν δὲν κατώρθωσεν ὁ ἴδιος Θεμιστοκλῆς νὰ ἐκτελέσῃ καὶ ὅτι μετὰ εἴκοσι περίπου ἔτη ἐπραγματοποιήθη αὕτη ὑπὸ τοῦ Κίμωνος διὰ τῶν μακρῶν λεγομένων τευχῶν τοῦ Βορείου καὶ τοῦ Νοτίου, καὶ 3ον ὅτι ὁ Περικλῆς πρὸς συμπλήρωσιν τῶν ὀχυρωματικῶν τούτων ἔργων χάριν τῆς ἀμύνης τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῦ ἐπινείου αὐτῶν μετὰ τῶν λιμένων, προσέθεσε νέον μεταξὺ τῶν δύο μακρῶν τευχῶν > τὸ ἐνδιάμεσον τεῖχος, «Ἴν' εἰ τὸ ἐν καταβλήθῃ τὸ ἄλλο ὀπηρευοῖ ἄχρι πολλοῦ». Οὕτως ἡ ἄμυνα τῆς πόλεως ἀπὸ πάσης ἐχθρικής ἐπιθέσεως ἐσχεδιάσθη καὶ ἔξετε-

λέσθη μετά μεγίστης επιμελείας, ὁ δὲ στόλος τῆς Ἀθηναϊκῆς Πολιτείας ἐκ τετρακοσίων ὄλων τριήρων, μετὰ πληρώματος 80.000 περίπου ἀνδρῶν, διαπλέων τὰς πέριξ θαλάσσας συνεπλήρου τὴν ἀσφάλειαν τῶν Ἀθηναίων, ἦν οἱ πολιτικοὶ αὐτῶν ἄνδρες μετὰ τόσου ἐπιδιώξαν σθένους. Ἐντὸς τῶν τειχῶν τούτων ἐσφυρηλατήθη ἡ μεγίστη δόξα καὶ ἰσχύς τῆς Ἀθηναϊκῆς Πολιτείας ἣτις ἠρίθμει 10 ἑκατ. ὑπηκόων, ἐντὸς αὐτῶν διεμορφώθη ἡ θαυμασία ἑλληνικὴ γλῶσσα ἦν ὁ μέγας Ἄγγλος Bucier ὠνόμασε «τὸ μεγαλύτερον δημοῦργημα τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος».

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς λοιπὸν τοῦ Περικλέους μέχρι τῆς ἐν Αἰγὸς Ποταμοῖς ἥτις τῶν Ἀθηναίων ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων, ὅτε καὶ ἐπεβλήθη διὰ τῆς ἐκ Σπάρτης σταλλείσης σκυτάλης ἡ καταστροφὴ τῶν τειχῶν, τὸ μέγα Ἄστυ ἦτο τέλειον ἠσφαλισμένον ἀπὸ ἐπιδέσεων ἐξωθεν καὶ κατ' ἀκολουθίαν καὶ ἡ Ἀκρόπολις μετὰ τῶν ἐπ' αὐτῆς μνημείων, εὐρισκομένη ἐντὸς τοσοῦτον ὄχρου περιβόλου.

Οὐδένα ἐπομένως λόγον θὰ εἶχεν ἡ κατασκευὴ μονίμου τοίχους ὄχρωτικῆ ἐπὶ τοῦ βράχου τῆς Ἀκροπόλεως, καθιερωμένον τοῖς θεοῖς, ἀποκρύπτοντος δὲ τὴν ἀπὸ τοῦ Ἄστεως θέαν τῶν μνημείων.

Ἄλλὰ καὶ πέραν τῆς χρονολογίας ταύτης μέχρι τῶν Βυζαντινῶν χρόνων, οὐδέποτε φαίνεται ἀνηγέρθησαν ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως φρουρικὰ τεῖχη. Ἀπεναντίας μάλιστα νομίσματα τῆς Ρωμαϊκῆς ἐποχῆς δίδουσι εἰς ἡμᾶς πλήρη τὴν εἰκόνα τῶν ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως ἔργων, ὡς ταῦτα ἦσαν καὶ κατὰ τὴν κλασικὴν ἐποχὴν, ἐξ ὀλοκλήρου ὁρατῶν ἀπὸ τῆς πόλεως.

Ἡ Ἀκρόπολις ἐπὶ νομισμάτων.

Ἀπὸ τῆς ἐν ἔτει 86 π. Χ. ἀλώσεως τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ τοῦ Σύλλα μέχρι τῶν χρόνων τῆς Αὐτοκρατορίας, οὐδεμία ὑπάρχει ἀπόδειξις κατὰ τὸν κ. Χέντ (Head) ὅτι νομίσματα, ἔστω καὶ χαλκᾶ, ἐκόπησαν ἐν Ἀθήναις. Τοῦτο καὶ κατὰ τὸν Μπελλὲ εἶνε ἀληθές (Les monnaies d'Athènes par E. Beulé) διότι ἡ ἐξάντλησις τῶν μεταλλείων τοῦ Λαυρίου, ἡ αὔξουσα πτωχεία τῶν Ἀθηνῶν, καὶ ἡ παγκόσμιος ὑπεροχὴ τῆς Ῥώμης καὶ τοῦ νομισματικῆ αὐτῆς συστήματος, ἠνάγκασαν τὰς Ἀθήνας νὰ μὴ κόπῃσι πλέον ἀγνῶρα νομίσματα. Φαίνεται ὁμως ὅτι περὶ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀδριανοῦ παρεχωρήθη εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ σπάνιον προνόμιον νὰ κόπῃσι χαλκᾶ νομίσματα. Εἶνε δὲ ἀκαθόριστον ἐπὶ πόσον χρόνον κατεῖχεν ἡ πόλις τὸ προνόμιον τοῦτο.

Τὰ νομίσματα ἐπομένως ταῦτα, τῶν ὁποίων

μεγέθυνσιν παρουσιᾶζω ἐνταῦθα, εἶνε κατὰ τὸν κ. I. Σβορώνον (Διεθν. Ἐφ. Νομισματικῆς Ἀρχαιολογίας Τόμ. 7^{ος} σελ. 110) ὡς ἐξ ἀναλογίας πρὸς ἄλλα εὐρεθέντα νομίσματα συνάγει, τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀδριανοῦ (117—138) καὶ τῶν Αὐτοκρατόρων Μαξιμίνου καὶ Γορδιανοῦ Γ' (238—244).

Τὸ ἐν τῶν νομισμάτων παρουσιάζει ἀπὸ τῆς δευτικῆς πλευρᾶς ἄποψιν τῆς Ἀκροπόλεως καὶ τὰ ἐπ' αὐτῆς Προπύλαια μετὰ τῆς μετώπης αὐτῶν, τὸν Παρθενῶνα μετὰ συνεχοῦς στέγης, μὴ διακοπτομένης ὑφ' οὐδενὸς ἀνοίγματος καὶ τὸ κολοσσιαῖον ἐκ χαλκοῦ ἄγαλμα τῆς προμάχου Ἀθηνᾶς ὡς καὶ τὴν πρὸς τὰ Προπύλαια ἄγουσαν κλίμακα, ἣτις ἐπεσκευάσθη καὶ ἐτροποποιήθη κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀδριανοῦ.

Τὸ δὲ δεύτερον παρουσιάζει ἀπὸ τῆς μεσημβρινῆς πλευρᾶς ἄποψιν ἐναντι τοῦ Διονυσιακοῦ Θεάτρου. Ἡ ἀνακαίνισις τοῦ Θεάτρου τοῦ Βάκχου δὲν δύναται νὰ καθορισθῆ ἐπακριβῶς. Φαίνεται ὁμως ὅτι, μετὰ τὸν πόλεμον τοῦ Σύλλα ἐγένετο αὕτη ὑπὸ τοῦ Ἀριοβαρζάνη τοῦ Φιλορωμαίου. Ὑπερθεν αὐτοῦ τὰ ἐπὶ τοῦ βράχου σπῆλαια καὶ τούτων ἀνωτέρω τὸ Κιμώνιον τεῖχος τῆς Ἀκροπόλεως μετὰ τοὺς κανονικοὺς ἄμους τῆς δομῆσεως, στεφόμενον ὑπὸ τῶν Προπυλαίων καὶ τοῦ Παρθενῶνος. Τὰ Προπύλαια εὐρίσκοντα ὄντως εἰς ὕψος χαμηλότερον τοῦ Παρθενῶνος. Διὰ τῶν νομισμάτων τούτων ἀποδεικνύεται σαφῶς ὅτι καὶ μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Σύλλα, τῆς Ἀκροπόλεως ὁ τοίχος οὐδέποτε εὐρίσκειτο εἰς ὕψος καλύπτον τὴν ἀπὸ τῆς πόλεως θέαν τῶν Προπυλαίων καὶ τοῦ Παρθενῶνος.

Τὰ κατεδαφιστέα.

Αἱ γενόμεναι λοιπὸν μέχρι σήμερον δαπάναι καὶ ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως καὶ ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρίας σκοποῦσι νὰ ἐπαναφέρωσι κατὰ τὸ δυνατόν τὰ ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως ὡς εὐρίσκοντο ἐπὶ τῆς κλασικῆς ἐποχῆς, δηλαδὴ τῆς τοῦ Περικλέους, καὶ οὐχὶ ὡς ταῦτα διεροθυμίσθησαν κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Βυζαντινῶν, τῶν Φράγκων καὶ τῶν Τούρκων ἀπὸ Ἰουστινιανοῦ καὶ ἐντεῦθεν (527—565).

Τὰ σήμερον σωζόμενα τεῖχη τῆς Ἀκροπόλεως, ὡς ἄλλως τε ἐμφαίνεται καὶ ἐκ τῆς κακοτεχνίας αὐτῶν, εἶνε καθαρῶς φρουρικὰ τεχνίσματα, μεταγενέστερα, δηλαδὴ ἐποχῆς, ἣν οὐδένα ἔχομεν λόγον νὰ ἐνθουμούμεθα, ἀσχημίζοντα τὸ σύνολον καὶ ἀποκρύπτοντα ἀπὸ τῆς πόλεως τὴν θέαν τοῦ Παρθενῶνος. Διὰ τοῦτο τὰ τεῖχη ταῦτα, ὧν τὴν διατήρησιν οὐδεὶς δικαιολογεῖ λόγος, οὔτε ἀρχαιολογικός οὔτε καλαισθητικός οὔτε καλλιτεχνικός, πρέπει

νά κατεδαφισθῶσι μέχρι τοῦ ὕψους αὐτῶν τοῦ ἀπαραιτήτου διὰ τὴν ὑποστήριξιν τῶν χωμάτων, οὐδὲν δὲ πρέπει νὰ παραμεινῇ ἐκ τῶν τειχῶν τούτων ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως, εἰμὴ ὅσα, κατόπιν ἐρεῦνης ὑπὸ τῶν ἀρχαιολόγων ἤθελον ἀποδειχθεῖ ὅτι ἀνήκουσιν εἰς τὴν Περίκλειον ἐποχὴν καὶ ὅσα αὐτὸς οὗτος ὁ Περικλῆς ἐσεβάσθη, εἴτε Θεμιστόκλεια εἴτε Κιμώνια τεῖχη.

ΕΞΥΓΙΑΝΣΙΣ

Τὸ ζήτημα τοῦτο περιλαμβάνει κυρίως τρία τινὰ οὐσιώδη.

1ον) Τὰς ὑπονόμους μετὰ τῶν ἀθηναϊκῶν χειμάρρων 2ον) τὰς ἀνθυγιεινῶς κατωκημένας συνοικίας καὶ 3ον) τὰς ἐντὸς καὶ πέριξ τῶν Ἀθηνῶν δασικὰς φυτεῖας καὶ ἄλλα.

Ἵπόνομοι Χειμάρροι.

Αἱ ὀλίγοι ὑπόνομοι τῶν Ἀθηνῶν παρουσιάζουσιν καὶ αὐταὶ οἰκτρὰν ἀπὸ τεχνικῆς ἀπόψεως κατάστασιν. Διότι οὐδέποτε ἀπὸ τῆς συστάσεως τοῦ Βασιλείου συνετάχθη πλήρες σχέδιον τῶν ὑπονόμων, ἐν τῷ ὅποιῳ νὰ καθορίζονται αἱ κύρια ἀρτηρίαι καὶ αἱ δευτερεύουσαι καὶ νὰ κανονίζονται τὰ τῆς ἐκβολῆς αὐτῶν. Ὁλόκληρον τὸ ὑπάρχον σύμπλεγμα εἶνε ἀσυνάρτητον συνονθήμεμα τμηματικῶν ἔργων ἐπὶ τῇ βάσει προχείρων μελετῶν, κατὰ τὸν μᾶλλον ἀμέθοδον καὶ ἀνεπιστημονικὸν τρόπον συνετάχμενα. Οὕτως πυραηροῦμεν κεντρικὰς ὑπονόμους ἐκβαλλούσας εἰς δευτερευούσας στενάς καὶ πολλὰς τούτων εὐρισκομένας εἰς ταπεινότεραν στάθμην ἐκείνων εἰς ἃς ἐκβάλλουσι.

Τὸ νέον σχέδιον ὑπὸ τοῦ ἐπὶ τοῦτο μετακληθέντος μηχανικοῦ L. Kürsteiner, τὸ ὅποιον συνετάχθη καθ' ὃν χρόνον ἐμελετήθη καὶ ἡ διοχέτευσις τῶν ὑδάτων τῆς Στυμφαλίας, εἶνε ἀνάγκη νὰ συμπληρωθῇ συνδυαζόμενον πρὸς τὰ μελετηθόμενα ἐξυγίαντικά ἔργα τῶν τμημάτων, ἐφ' ὧν θὰ ἐπεκταθῇ τὸ νέον σχέδιον τῆς πόλεως.

Ἡ αὕτη ἀσυναρτησία ἐπεκράτησε κατὰ τὸ παρελθόν καὶ ἐν τῇ διαρρηθίμει τῶν χειμάρρων. Αἱ κατασκευασθεῖσαι γέφυραι, ἐπὶ τοῦ Ἰλισσοῦ καὶ τοῦ Κηφισοῦ καθ' ὅλην τὴν παρελθούσαν τεσσαρακονταετίαν μαρτυροῦσι στοιχειώδη ἔλλειψιν γενικοῦ προγράμματος καὶ ἀνεξήγητον ὄλας καὶ πρωτοφανῆ ἀδιαφορίαν ἀπὸ μέρους τῶν ὑπευθύνων.

Τῶν γεφυρῶν τὰ ἀνοίγματα πρὸς τὰ ἀνάντι τῶν χειμάρρων τούτων εἶνε πολλὰ ἀνώτερα τῶν πρὸς τὰ κατάντι καὶ ἔνεκα τούτου προκαλοῦσιν ἐπιζημίους πλημμύρας.

Οὕτω δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι τὰ ὕδατα θεοῦσιν ἐν Ἀθήναις «ἄνω ποταμῶν».

Διὰ τοῦ γενομένου τελευταίου διχασμοῦ τῆς πρὸς τὸ Ν. Φάληρον κοίτης τοῦ Κηφισοῦ, ὅτε τὰ ὕδατα τοῦ Ἰλισσοῦ διὰ νέας κοίτης ἐκβάλλουσι μετὰ τῆς διασταυρώσεως καὶ τοῦ Ν. Φαλήρου, ἐβελτιώθη πῶς ἡ κατάστασις τῶν χειμάρρων. Ἄλλ' ὑπολείπονται ἔτι ἔργα τινὰ ἐπὶ τῆς κοίτης καὶ τοῦ Ἰλισσοῦ καὶ τοῦ Κηφισοῦ καθὼς καὶ ἄλλα πρὸς συγκέντρωσιν τῶν ἐπὶ τοῦ Λυκαβητοῦ, τῶν Τουρκοβουνίων καὶ τοῦ λόφου Σιρῆφ, πιπτόντων ὑετίων ὑδάτων τὰ ὅποια σήμερον καταπλημμυρίζουσι ἐπιζημίως τὰς ὁδοὺς Ἰπποκράτους, τὰς περὶ τὸ Πολυτεχνεῖον καὶ πλείστας ἄλλας.

2) Ἐξυγίανσις συνοικιῶν

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἐξυγίανσιν τῶν συνοικιῶν τῶν εὐρισκομένων ὑπὸ τοὺς ἀνθυγιεινότερους ὁρους, ἡ ἀπλουστερά καὶ οικονομικότερα μέθοδος θὰ ἦτο φρονῶ, νὰ συνδυάσωμεν τὸν σκοπὸν τούτον τῆς ἐξυγιάνσεως πρὸς τὴν μελετωμένην ἀνεγερσὶν δημοσίων κτιρίων.

Καὶ τοιαῦτα μὲν ἀνθυγιεῖναι συνοικίαι εἶνε: ἡ μετὰ τῆς ὁδοῦ Σωκράτους καὶ Ὁδείου, ἡ παρὰ τὸ Μοναστηράκιον, ἡ ὀπισθεν τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ναυτικῶν, ἡ πρὸς τοὺς Ἀγ. Ἀναργύρους, ἡ περὶ τῶν Ἀγ. Στυρίδων, ἡ περὶ τὸν Ἀγ. Δημήτριον καὶ ἄλλαι.

Δημόσια δὲ κτίρια, ὧν ἐπιτακτικὴ παρίσταται ἡ ἀνάγκη ἀνεγέρσεως εἶνε: τὰ Ὑπουργεῖα, Δικαστήρια, Αστυνομία καὶ ἀστυνομικὰ Τμήματα, Ταμεῖα, Πανεπιστημιακὰ Ἐργαστήρια, Ἀστυκλινικὴ, Σχολεῖα καὶ πολλὰ ἄλλα δημοσίας ἀνάγκης κτίρια.

Διὰ τοῦ νέου σχεδίου τῆς πόλεως θὰ ἦτο ὀρθὸν φρονῶ νὰ καθορισθῶσι τὰ σημεῖα ἐφ' ὧν ν' ἀνεγερθῶσι ταῦτα, κατὰ προτίμησιν δὲ αἱ ὡς ἄνω ἀνθυγιεῖναι τὴν σήμερον συνοικίαι. Ἐν αὐτῇ ἰς, διὰ τῆς ἀπαλλοτριώσεως ἐκτάσεως καταλαμβανομένης σήμερον ὑπὸ πεπαλαιωμένων καὶ μικρᾶς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀξίας οἰκιῶν ἐκτάσεως ἐπαρκοῦς ὄχι μόνον διὰ τὴν ἀνεγερσιν ἐκάστου μελετωμένου δημοσίου ἢ δημοτικοῦ κτιρίου ἀλλὰ καὶ πρὸς σχηματισμὸν πέριξ τούτου οἰκοδομησίμων τετραγώνων, λυταὶ ἐν μέρει καὶ οικονομικῶς τὸ ζήτημα τῆς τοιαύτης ἐξυγιάνσεως. Διότι οὕτω ἡ ὑπερτίμησις τῆς ἀξίας τῶν οἰκοδομησίμων τούτων τετραγώνων, τῶν πωληθησομένων διὰ τὴν ἀνεγερσιν ἰδιωτικῶν οἰκιῶν ἐπὶ τῇ βάσει νέας ρυμοτομίας, θέλει καλύψει τὴν ἁπάνην τῆς ἀπαλλοτριώσεως, θὰ ἐξωραϊσθῶσι δὲ ταυτοχρόνως ἀθλιαὶ καὶ ἀνθυγιεῖναι συνοικίαι τῶν Ἀθηνῶν. Ἐν Ἀγγλία εἰς ὁμοίας περιστάσεις, ἡ φορολογία ἡ

δημοτική, αὐξάνει προοδευτικῶς. Δηλαδή εισόδημα οἰκίας 1000 λυρών, φορολογεῖται μὲ 5 σελίνια κατὰ λίραν. Ἐάν αὐξήνῃ τὸ εισόδημα εἰς 3000 λίρας αὐξάνει ὁ φόρος εἰς 12,5 σελ. κατὰ λίραν. Ὅτε καὶ καλύπτονται αἱ δαπάναι ἀπαλλοτριώσεων.

Ὡς παράδειγμα φέρω τὴν ἐπιτυχήν πρότασιν ἣν υπέβαλε πρὸς τὸν κ. Προέδρον τῆς Κυβερνήσεως καὶ τὸν κ. Ὑπουργὸν ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης ὁ Κτηματικὸς Σύνδεσμος τοῦ Δήμου Ἀθηναίων κατὰ τὸ 1912.

Ὁ Κτηματικὸς Σύνδεσμος τοῦ Δήμου Ἀθηναίων, κατὰ τὴν γενομένην τότε συζήτησιν περὶ τῆς ἀνεγέρσεως τῶν Δικαστηρίων, υπέβαλε τῷ Ὑπουργεῖῳ ὑπόμνημα ἐν τῷ ὁποίῳ ἐξετάζει τὸ ζήτημα. Ἐν τούτῳ θεωρεῖ ἀκατάλληλον τὴν ἀνοικοδόμησιν τοῦ Δικαστικοῦ μεγάρου ἐπὶ τοῦ δημοσίου οἰκοπέδου τῶν ὁδῶν Κηφισίας καὶ Ῥηγίλλης, διότι, πλὴν τῆς μεγάλης αὐτοῦ ἀξίας, ἦν κέκτηται ἕνεκα τῆς ἐν τῇ συνοικίᾳ ἐκείνῃ ἀνεγέρσεως πολυτελῶν οἰκοδομῶν, εὐρίσκεται ἐπὶ ὁδοῦ εἰστυάτης, ἐκτελεσθείσης δι' ἄδεῶς τοῦ δημοσίου δαπάνης καὶ ἐπαρκῶς ἐξωραϊσμένης.

Ἀντὶ τοῦ γηπέδου τούτου, τοῦ ὅπως ἀκατάλληλον, ὁ κτηματικὸς Σύνδεσμος, ἐπρότεινε πλὴν ἄλλων λύσεων, τὴν ἀπαλλοτριώσιν μεγάλης ἐπιφανείας περὶ τὰς ὁδοὺς Μιασῦλη, Ἀριστοφάνους καὶ πέριξ τοῦ Ὁδείου, ἔνθα τὰ οἰκόπεδα τιμῶνται περὶ τὰς 10—25 Δρ. ἀνά πῆχ. □. Εἰς τὸν οὕτως δὲ ἀπαλλοτριωθῆσομενον χώρον ὁ Κτηματικὸς Σύνδεσμος προέτεινε τὴν ἀνέγερσιν τοῦ Δικαστικοῦ μεγάρου καὶ τὸν σχηματισμὸν οἰκοδομησίμων τετραγώνων τῶν ὁποίων, πωλούμενα δι' ἰδιωτικὰ κτίρια, θ' ἀπεξημίουν ἴσως τὴν ὅλην ἀπαλλοτριώσιν.

Τὴν λύσιν ταύτην τοῦ Κτηματικοῦ Συνδέσμου καὶ ἄλλοι ἀπεδέχθησαν καὶ τελευταίως ὁ κ. Μῶσον, χαράξας τὴν ἀπὸ Μοταστηράκιον εἰς τὸ Ὁδεῖον ὁδὸν καθ' ὅμοιον περιπυρὸν τρόπον.

Οὕτω τοποθετούμενα τὰ διάφορα νέα δημόσια καὶ δημοτικά κτίρια καταλλήλως εἰς διαφόρους συνοικίας, εὐρισκομένης σήμερον ὑπὸ δυσμενεῖς ὁρους ὑγιεινῆς θὰ ἠδύνατο νὰ συντελέσωσιν εἰς τὴν ἐξυγιάνσιν καὶ τῶν ἐξωραϊσμὸν ἐνταυτῷ τῶν συνοικιῶν τούτων ἀζημίως.

3. Ἐξυγιαντικὰ ἔργα ἔξω τῆς πόλεως

Περὶ τῶν ἀναγκαίων πρὸς ἐξυγιάνσιν καὶ ἐξωραϊσμὸν τῆς πόλεως φυτειῶν οὐδὲν ἔχω νὰ προσθέσω, μεθ' ὅσα ἐνταῦθα ἐξέδηκεν ἐν τῇ διαλέξει αὐτοῦ ὁ κ. Κ. Σάμιος ἐξαντλήσας τὸ θέμα ἐπιτυχῶς.

Ἡ λύσις τοῦ ζητήματος

Μετὰ τόσα ναυάγια ὁρθὸν θὰ ἦτο νὰ μελετηθῆ σοβαρῶς πλεόν πῶς θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπιλυθῆ τὸ ζήτημα τοῦ σχεδίου τῆς πόλεως Ἀθηναίων ἀνευ περαιτέρω ἀναβολῶν, κατὰ τρόπον ἐξασφαλίζοντα καὶ τοῦ παρόντος τὰς ἀνάγκας καὶ τοῦ μέλλοντος.

Ὁ Δῆμος Ἀθηναίων μετεκάλεσεν ἐξ Εὐρώπης τὸν κ. Μῶσον διακεκριμένον Ἄγγλον ἀρχιτέκτονα, εἰς ὃν ἀνέθεσε τὴν ἐκπόνησιν νέου σχεδίου τῆς πόλεως Ἀθηναίων. Τὸ σχέδιον τοῦτο συνετάχθη καὶ υπεβλήθη μετὰ τῆς σχετικῆς ἐκθέσεως εἰς τὸν Δῆμον ἀπὸ τοῦ Αὐγουστοῦ 1914.

Ἐξ ἄλλου τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Συγκοινωνίας υπέβαλεν εἰς τὴν Βουλὴν τὸν Νοέμβριον τοῦ 1918 νομοσχέδιον περὶ συστάσεως Ἐπιτροπῆς πρὸς ἐκπόνησιν νέου σχεδίου τῆς πόλεως Ἀθηναίων, δι' οὗ ἀνετίθητο εἰς ἐπιμελήν Ἐπιτροπὴν ἢ ἐκπόνησις τούτου, χορηγομένης ἐπὶ τούτῳ πιστώσεως Δραχ. 100.000.

Τὸ Τεχνικὸν Τμῆμα τῆς Λέσχης Ἐπιστημόνων, συνελθὼν πρὸ τῆς συζητήσεως τοῦ νομοσχεδίου, ἠσχολήθη περὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν θὰ ἠδύνατο νὰ συνδράμῃ καὶ αὐτὸ τὴν Σ. Κυβέρνησιν εἰς τὴν κρείττονα καὶ ταχύτεραν ἐκπόνησιν τοῦ νέου σχεδίου. Ὑπέβαλε δὲ τῷ κ. Ὑπουργῷ τὴν ὁμόφωνον τῶν μελῶν αὐτοῦ γνώμην ὡς ἑξῆς:

«Σχέδιον πόλεως οἶμαι αἱ Ἀθῆναι οὐχὶ μόνον πανελληνίου ἐνδιαφέροντος ἀλλὰ καὶ παγκοσμίου οὕτως εἰπεῖν δεόν νὰ ἐξετασθῆ πολλαχῶς ἦτοι ἀπὸ ἀπόψεως τεχνικῆς, αἰσθητικῆς, ὑγιεινῆς, ἀρχαιολογικῆς, οἰκονομικῆς καὶ συγκοινωνίας. Τὸ Τμῆμα θεωρεῖ σκοπιμώτατον ἵνα προκληθῆ ἢ σύμπραξις ἀντιπροσώπων διαφόρων ἀρχῶν, συλλόγων, σωματείων καὶ ἑταιρειῶν, οἵτινες θὰ ἠδύνατο νὰ ἐκφέρωσιν ἔγκυρον γνώμην περὶ τῶν γενικῶν βάσεων, ἐφ' ὧν θὰ ἦτο εὐκταῖον νὰ στηριχθῆ ἡ ἐκπόνησις τοῦ νέου σχεδίου. Καὶ ὅτι τοιαῦτα ἀρχαῖα σωματεῖα καὶ ἑταιρεῖαι θὰ ἦσαν ὁ Δῆμος Ἀθηναίων, ἡ ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία, τὸ ἀρχαιολογικὸν Συμβούλιον τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας, αἱ ἔξαι ἀρχαιολογικαὶ Σχολαί, τὸ Ἰατροσυνέδριον, ἡ Ἐταιρεία Ὑγιεινῆς, ἡ Λέσχη Ἐπιστημόνων, ὁ Πολυτεχνικὸς Σύλλογος, ὁ Σύλλογος τῶν ἀποφοίτων τοῦ Μετσοβίου Πολυτεχνείου, αἱ ἑταιρεῖαι σιδηροδρομῶν καὶ τροχιοδρομῶν, ὁ κτηματικὸς Σύνδεσμος Ἀθηναίων, ὁ Σύνδεσμος Βιομηχανῶν.

Τοιαῦτα ὄντως ἐπιτροπαὶ ὑπάρχουσι σήμερον καὶ ἀλλαγῇ καθ' ἀπομίμησιν τῶν παλαιότερων καλλωπιστικῶν ἐπιτροπειῶν αἵτινες συνεστήθησαν τὸ πρῶτον ἐν Ἰταλίᾳ ἐπὶ Μ.

Ναπολέοντος μετά ταῦτα δὲ εἰς ὅλας τὰς πόλεις τῆς Εὐρώπης καὶ αἰτίνες ἐπιστατοῦσιν εἰς τὸν καλλωπισμὸν αὐτῶν, ἐπιθεωροῦσαι τὰ σχέδια τῶν τε δημοσίων καὶ κοινῶν οἰκοδομῶν, κανονίζουσαι τὰ τῶν δημοτομιῶν καὶ ἐπιδιορθώσεω̄ν τῶν παλαιῶν ὁδῶν.

Περὶ τοιούτων ἐπιτροπῶν προβλέπει καὶ ὁ νεώτατος γαλλικὸς νόμος τῆς 27 Φεβρουαρίου 1919.

Τὰς σκέψεις ταύτας τῆς Λέσχης Ἐπιστημῶν ἀπεδέχθη κατ' ἀρχὴν ὁ ἀξιότιμος κ. ἐπὶ τῆς Συγκοινωνίας Ὑπουργός. Τὴν δὲ γενομένην ὑπὸ τῆς Λέσχης πρότασιν περὶ συστάσεως ἐπιτροπῆς πρὸς ὑπόδειξιν τῶν γενικῶν γραμμῶν τοῦ σχεδίου, παρεδέχθη ὁ ἀξ. κ. ὑπουργός ὡς δυναμένην νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν ὀρθοτέραν λύσιν τοῦ μελετωμένου προβλήματος.

Ἀλλὰ καὶ ὁ κ. Μῶσσον ἀπεδέχθη εὐχαρίστως τὴν σύστασιν τῆς ὑφ' ἡμῶν προταθείσης Ἐπιτροπῆς. Ὁ κ. Μῶσσον ἐν τῇ ἀρχικῇ αὐτοῦ πρὸς τὸν κ. Δήμαρχον ἐκθέσει μετ' εἰλικρινοῦς σαφηνείας ἀναγράφει ὅτι τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἐκπονηθέντα σχέδια δὲν ἐννοεῖ ὡς τελικὰ καὶ ἔτοιμα πρὸς ἐκτέλεσιν ἀλλ' ὡς ἐνδεικτικὰ τῶν ἀρχῶν αἰτίνες καθοδηγοῦσιν αὐτόν. Διότι ἐννοεῖ, ὡς γράφει, ἀπαραίτητον τὴν σοβαρὰν μελέτην πάντων τῶν παραγόντων πρὸ τῆς ὀριστικῆς διαμορφώσεως τοῦ σχεδίου, συνιστᾷ δὲ τὸν σεβασμὸν πρὸς τοὺς ἀρχαιολογικοὺς θησαυροὺς, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἔχουσι λέγει ὀρθῶς κεκτημένα δικαιώματα οἱ σοφοὶ πάντων τῶν ἐθνῶν καὶ οἱ ὅποιοι δύνανται νὰ προκαλέσωσι ἀναριθμήτους ἐπισκέπτας ἀπὸ πάσης γωνίας τῆς γῆς ἐπ' ὠφελίᾳ τῆς πόλεως.

Ἐν τῇ ἐκθέσει τοῦ ταύτη ὁ κ. Μῶσσον καθορίζει ἐν γενικαῖς γραμμαῖς πλεῖστα ζητήματα συναφῆ μετὰ τὴν μελέτην τοῦ νέου σχεδίου: Κεντρικὸν σταθμὸν, διὰ πάσας τὰς σιδηροδρομικὰς γραμμάς τῶν Ἀθηνῶν, κυβερνητικὰ κτίρια καὶ Κοινοβούλιον, συνοικίαν δικαστικὴν καὶ οἰκονομολογικὴν, ξενοδοχεῖα, πανεπιστημιακὴν καὶ παιδαγωγικὴν συνοικίαν, ἐργοστάσια καὶ ἐμπορικὰ ἰδρύματα, ἐργατικὰς συνοικίας, ἀγορὰς, ἄλση καὶ πλατείας κλπ.

Ἐπὶ τῶν θεμάτων τούτων δίδει σαφεῖς πληροφορίας καὶ ἐκφράζει τὰς σκέψεις αὐτοῦ δὲν παραλείπει ὅμως νὰ δηλώσῃ, ὡς ἀληθῆς ἐπιστήμων καὶ καλλιτέχνης, ὅτι, ἐπὶ πασῶν τῶν σκέψεων αὐτοῦ προθύμως θέλει συμμορφωθῆ πρὸς πᾶσαν λογικὴν ἀντίρρησην, βελτιῶν τὴν ἀρχικὴν αὐτοῦ σκέψιν πρὸς τὸ καλὸν τῆς πόλεως.

Ἐν δὲ τῇ νεωτέρᾳ αὐτοῦ διαλέξει, ἣν ἐποιήσατο ἐν τῇ Λέσχῃ Ἐπιστημῶν τὸν Φεβρουάριον 1919 ἐδήλου, ὅτι τὴν ὀριστικὴν

αὐτοῦ μελέτην θὰ ἐστῆριζεν ἐπὶ ἀκριβοῦς τοπογραφικῆς μελέτης, ἐπὶ ἐρεύνης τῶν σημερινῶν ἰδιοκτησιῶν κατατασσομένων κατ' ἀξίαν, τῶν ἱστορικῶν μνημείων καὶ κτιρίων καὶ κήπων καὶ πλατειῶν. Ὅτι δὲ προσέτι θὰ προέβαινε εἰς ἐρευναν τῶν οἰκονομικῶν πηρῶν καὶ τῶν μάλλον ἐπειγουσῶν ἀναγκῶν τῶν πολιτῶν συμβουλευόμενος τὴν ὑπὸ τῆς ἡμετέρας Λέσχης προταθεῖσαν Ἐπιτροπὴν, ὑπὸ τὸν ὄρον τὰ μέλη αὐτῆς νὰ ἔχουσιν, λέγει, εἰδικὰς γνώσεις τοπικοῦ ἢ γενικοῦ ἐνδιαφέροντος καὶ οἷτινες θὰ ἐπεθύμουν νὰ συμβάλωσιν εἰς τὴν ὀριστικὴν μελέτην.

Ἡ ἰδέα λέγει τῆς Λέσχης ἡμῶν εἶνε ἔξαιρέτως ὀρθὴ καὶ ὑπάρχουσι δύο πρόσφατα προηγούμενα τοιούτων ἐπιτροπῶν μετὰ πλήρους ἐπιτυχίας ἐργασθεισῶν. Ἡ ἐπιτροπὴ τῆς πόλεως Σικάγου καταστάσης περιφήμου διὰ τῆς ἐκθέσεώς της καὶ ἡ ἐπιτροπὴ τῆς πόλεως Ὀτάβας (πρωτευούσης τοῦ Καναδά).

Καθήκοντα τῆς ἐπιτροπῆς θὰ εἶνε νὰ παρακολουθῆ καὶ συμβουλεύῃ τὸν εἰδικόν, κατὰ τὴν πρόδον τῶν σχεδίων, νὰ ἐγκρίνῃ τὰς ἀποφάσεις του καὶ νὰ ἐπιβλέπῃ τὴν ταχειὰν καὶ οἰκονομικὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἐγκριθέντων.

Ἐν νεωτέρᾳ δὲ ἐπιστολῇ του, συμπληρωτικῇ τῶν ἐν τῇ διαλέξει αὐτοῦ λεχθέντων, συμφωνεῖ πληρέστατα μετὰ τὰς σκέψεις τοῦ Τεχνικοῦ Τμήματος τῆς Λέσχης, ὀρίζων τὰ μέλη τῆς συσταθεσομένης Ἐπιτροπείας, ὡς ἀντιπροσωπεύοντα ἀρχὰς καὶ σωματεία, προσθετεῖ δὲ τὰ ἑξῆς:

«Αἱ ἐργασίαι τῆς ἐπιτροπῆς θὰ ἦσαν καὶ συμβουλευτικαὶ καὶ ἐκτελεστικαί. Ὁ ἀνελάμβανε τὴν συλλογὴν ὄλων τῶν στοιχείων, ἅτινα ἤθελε ζητῆσαι ὁ ἐκπονὸν τὸ νέον σχέδιον ὅθι συνεβούλευε, θὰ συνεπλήρου καὶ ἐβελτίου καὶ ἐνέκρινε τὰ σχέδια τούτου, ἅτινα θὰ ὑπέβαλεν οὗτος πρὸς ἐγκρίσιν ὑπὸ τοῦ Δήμου ἢ τῆς Κυβερνήσεως, μετὰ τὴν ἐξέτασιν καὶ ἐγκρίσιν ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς».

Συμφώνως πρὸς τὰς ἀλλαγὰς παραδεγεμένης ἀρχῆς, ἡ ἐπιτροπὴ, λέγει ὁ κ. Μῶσσον, θὰ ἐξουσιοδοτεῖτο ν' ἀναθέσῃ εἰς ἀρχιτέκτονα, μηχανικὸν ἢ ἐμπειροτέχνην τῆς ἐκλογῆς αὐτῆς τὴν προπαρασκευὴν τῶν λεπτομερειῶν τῆς ἐργασίας καὶ σύνταξιν προϋπολογισμοῦ διὰ τὴν ἐκτέλεσιν οἰουδήποτε μέρους τῆς πόλεως, ἐπὶ ταῦ σχέδιον τοῦ δημοτόμου, νὰ συνομολογῆ συντάσσει συμβόλαια διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἐργασίας ταύτης, ἐκδίδουσα τὰ σχετικὰ δάνεια εἰς βάρος τῆς Κυβερνήσεως ἢ τοῦ Δήμου πρὸς πληρωμὴν τῶν ἐργολητῶν.

Πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς ἐκδόσεως καὶ ἐπιτυχίας τοιούτων δανείων ἐδήλωσεν ὁ κ. Μῶσσον ὅτι ἀγγλικοὶ τραπεζιτικοὶ οἰκοὶ ἀναλαμ-

βάνουσι τὴν κάλυψιν τοῦ ὄλου ποσοῦ, ἐν περιπτώσει καθ' ἣν ἡ ἑλληνικὴ χρηματογὰρὰ δὲν ἤθελε καλύψει τὸ ποσὸν τοῦ δανείου.

Νῦν λοιπὸν τὸ ζήτημα ὡς φρονῶ, παρουσιάζει εὐχεροστάτην τὴν ὀριστικὴν αὐτοῦ λύσιν. Ὁ κ. Μῶσσον, ἀρχιτέκτων ὀμολογημένης ἀξίας καὶ πείρας, λάτρης δὲ καὶ αὐτὸς ἐνθουσιώδης τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς τέχνης, φιλοδοξεῖ νὰ συνδέσῃ τὸ ὄνομα αὐτοῦ μετὰ τὴν πρόοδον τῶν νεωτέρων Ἀθηναίων δηλοῖ δ' ὅτι ὄχι μόνον ἀποδέχεται ἀλλ' ὅτι καὶ θεωρεῖ ἀπαραίτητον τὴν σύστασιν τῆς ὑφ' ἡμῶν προταθείσης Ἐπιτροπῆς πρὸς συζήτησιν πασῶν τῶν λεπτομερειῶν τοῦ σχεδίου αὐτοῦ, πρόθυμος νὰ διορθώσῃ πᾶν ὅ,τι ἐκ τῆς συζητήσεως ἤθελεν ἀποδειχθῆ ὀρθὸν καὶ πρέπον.

Ἐπιωφεληθῶμεν λοιπὸν ἄνευ χρονοτριβῆς ὄλων τῶν ἀγαθῶν τούτων συμπτώσεων καὶ προσπαθήσωμεν νὰ διορισθῇ τὸ ταχύτερον ἢ ἐν λόγῳ ἐπιτροπῇ, ἣτις συζητούσα καὶ συνεργαζομένη δωρεὰν μετὰ τοῦ κ. Μῶσσον θὰ καταλήξῃ, φρονῶ, ἀσφαλῶς εἰς ὀριστικὰ συμπεράσματα.

Οὕτω δὲ ἡ ἑορτὴ τῆς Ἑκατονταετηρίδος τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως θὰ εἶνε καὶ ἡ ἀφετηρία τοῦ ὀριστικοῦ διακινουμένου τοῦ σχεδίου τῆς πόλεως Ἀθηνῶν καὶ τοῦ μετασχηματισμοῦ αὐτῆς εἰς πόλιν ἀξίαν τοῦ τε μεγάλου παρελθόντος, καὶ τοῦ μέλλοντος αὐτῆς ὡς μητροπόλεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

ΠΕΡΙ ΤΕΧΝΗΤΩΝ ΚΥΒΟΛΙΘΩΝ ΔΙΑ ΤΗΣΕΩΣ (*)

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΙΣ

I. Π. ΔΟΛΙΝΙΟΥ

Καθηγητοῦ ἐν τῷ Ἐθνικῷ Μετσόβιῳ Πολυτεχνείῳ

πρὸ τοῦ Ἀνωτάτου Τεχνικοῦ Συμβουλίου τοῦ Κράτους
κατ' Ἀπρίλιον 1920.

Συμμορφῶμαι, Κύριοι, μετὰ τὴν διατυπωθεῖσαν ἐπιθυμίαν, ὅπως δώσω εἰς τὸ Ἀνώτατον Τεχνικὸν Συμβούλιον πληροφορίας τινάς, σχετικὰς μετὰ τοὺς κυβολίθους, ὅπου εἶναι δυνατόν νὰ κατασκευασθῶν διὰ τῆς μεθόδου μου.

Ἐχω τὴν συναίσθησιν τῆς τιμῆς, ἣτις μοῦ προσγίνεται, διὰ τῆς ἀπασχολήσεως τοῦ Ανω-

τάτου Τεχνικοῦ Συμβουλίου τοῦ Κράτους μετὰ τὴν ἐργασίαν μου καὶ ὁμολογῶ τὴν εὐγνωμοσύνην μου πρὸς ὄλους ὑμᾶς, πρὸς τὸ Προεδρεῖον τὸ ὁποῖον μοῦ δίδει τὸν λόγον, πρὸς τὸν Κύριον Συνάδελφον, ὅστις πρῶτος ἔκαμε τὴν σχετικὴν μνείαν.

Τολμῶ ἐν τούτοις νὰ πιστεύω, ὅτι εἶναι τὸ ζήτημα ἀξίον τοῦ ἐνδιαφέροντος τῶν τεχνικῶν κύκλων.

Ἡ ἐργασία μου ἀναφέρεται εἰς τὴν κατασκευὴν λίθων ὀρισμένης μορφῆς, διὰ χύσεως εἰς τύπους ὑλικοῦ τετηγμένου, ὅσον ἢ σκωριάτων καμίνων. Εἶναι εὐνόητον ὅτι λίθοι τοιοῦτοι, λαμβάνοντες τὴν ἐπιθυμητὴν μορφήν διὰ χύσεως, θὰ ἔχον ἂν μὴ τί ἄλλο, τὸ προσὸν τῆς εὐθυμίας, ὡς ἀπηλλαγμένοι τοῦ ἐξόδου κοπῆς, λαξεύσεως, καὶ ἐν γένει κατεργασίας.

Τὸ πρᾶγμα ὡς ἰδέα εἶναι ἀπλοῦν, ὡς ἐκτέλεσις εἶναι πολὺ δύσκολον καὶ ἄνευ τῆς μεθόδου μου ἀδύνατον. Καὶ ἂς μοῦ συγχωρηθῇ νὰ τὸ εἴπω, πολλῶν ἐτῶν κόποι, μελέται, προσπάθειαι καὶ ἀπογοητεύσεις προσηγήθησαν τῆς ἐπιτυχίας εἰς τὴν ὁποίαν ἔφθασα καὶ τὴν ὁποίαν μαρτυρεῖ ἂν' ἐνὸς μὲν τὸ Γερμανικὸν Προνόμιον ὑπ' ἀριθ. 282.600 τὸ ὁποῖον μοῦ ἀνεμνήθη τὸ τέλος τοῦ 1915, ἂν' ἐτέρου δὲ ὁ νόμος 2086, τὸν ὁποῖον πρὸς προστασίαν τῆς ἐφευρέσεώς μου εισηγήθη εἰς τὴν Βουλὴν ἡ Σεβαστὴ Κυβέρνησις, στηριχθεῖσα ἐπὶ τῆς γνωμοδοτήσεως Ἐπιτροπῆς, προεδρευομένης ἀπὸ τὸν Διευθυντὴν τοῦ Πολυτεχνείου μας κ. Α. Γκίνην καὶ ἀπαριζομένης ἀπὸ τοὺς παρ' ἡμῖν εἰδικούς.

Τὰ στερεὰ τὰ ὁποῖα γίνονται διὰ τῆς μεθόδου μου, εἶναι μεγάλης ἀνοχῆς, ὡς ἐκ τῆς ὑφῆς τῶν, τοῦ ἴσου τῶν ὅπως λέγομεν εἰς τὴν πετρογραφίαν, ἴσου τελεῖως μικροκώδους καὶ κρυσταλλικοῦ, ἀπολύτως κανονικοῦ καὶ ὁμοιομόρφου, ἀπηλλαγμένου δὲ ὑαλοδῶν συστατικῶν. Ὁ συνάδελφος κ. Κ. Κτενᾶς, ἔχων νῆν ἐπικουρίαν τοῦ πετρογραφικοῦ ἐργαστηρίου τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου, ἔσπουδασε καὶ μικροσκοπικῶς τὰ στερεὰ ταῦτα καὶ ἐβεβαίωσεν ἴσῶν περὶ τῶματος λακκολιθικοῦ ὁμοιογενῆ, μικροκρυσταλλικὸν καὶ ἄνευ συστατικῶν ἀμόρφων.

Δὲν ἔχω νὰ σᾶς ἀναφέρω συστηματικὰ περὶ τὰ ἀνοχῆς εἰς τὴν θλίψιν καὶ κάμψιν κτλ. λόγῳ τῆς ἐλλείψεως τῶν σχετικῶν μέσων παρ' ἡμῖν, οὐδ' ἦτο δυνατόν νὰ ἐνεργήσω τοιαῦτα εἰς τὸ Ἐξωτερικὸν μετὰ τὴν γενικὴν ἀνωμαλίαν τῶν τελευταίων χρόνων. Ἄλλ' ἢ κρούσεις διὰ σφύρας βαρείας, ἢ κατάρρησις ἀπὸ ὕψους μεγάλου ἐπὶ στρώματος σκληροῦ, ὅσον πλακῶν χυτοσιδηρῶν, βεβαιώνει διὰ τοὺς κυβολίθους

(*) Πρβλ. καὶ τὴν ἐνώπιον τοῦ Πολυτεχνικοῦ Συλλόγου γενομένην σχετικὴν ἀνακοίνωσιν τῆ 25 Ἀπριλίου 1913 καταχωρηθεῖσαν εἰς τὸν « Ἀρχιμήδην » (1ον φύλλον 1Δ', ἔτους).